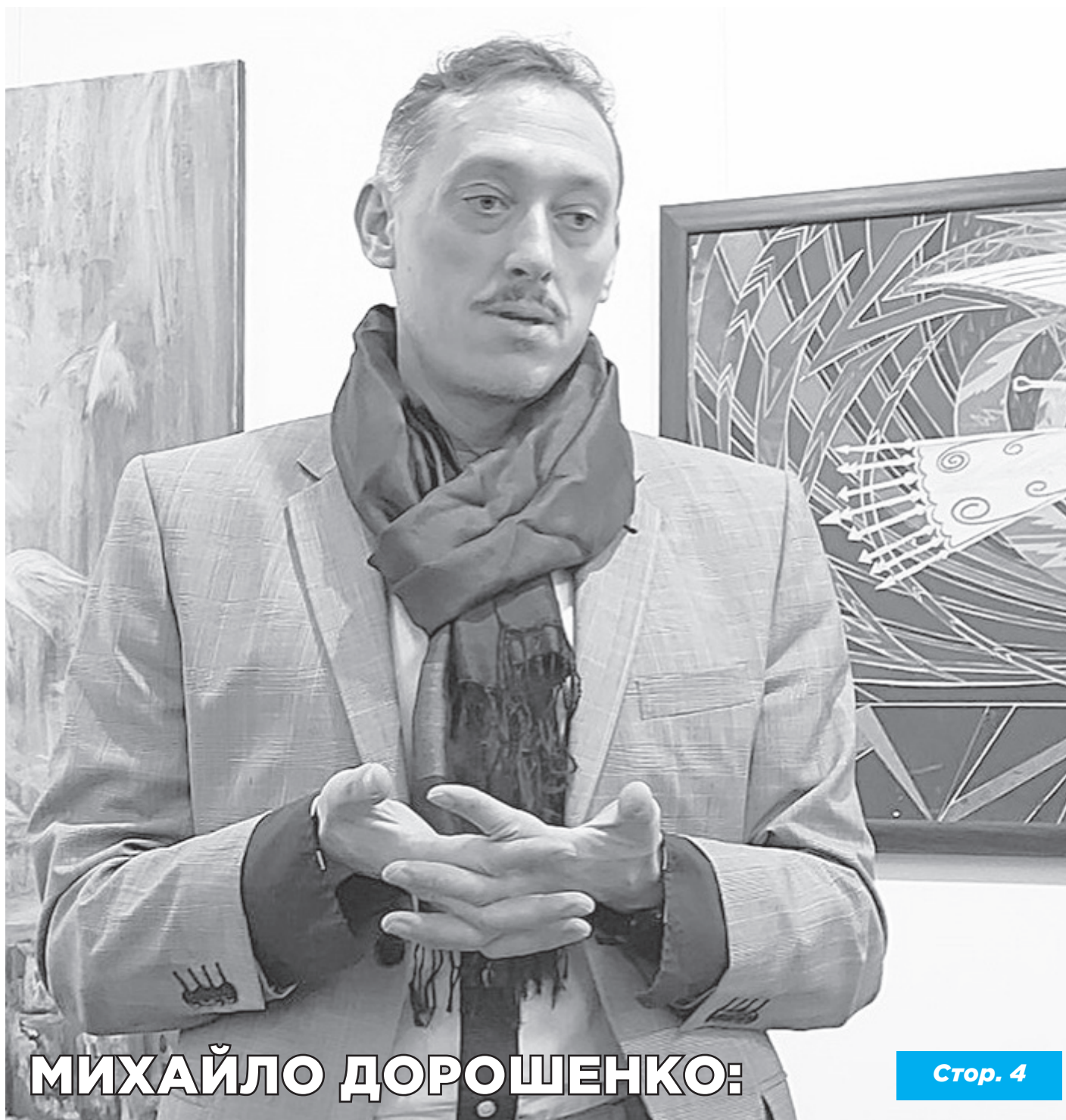

ПОРАДИ ЮРИСТА

КОМЕНТАРІ ПРАВНИКІВ, ПОЛІТИКІВ, ЕКОНОМІСТІВ, ФАХІВЦІВ ТА ЕКСПЕРТІВ

ТРАВЕНЬ
№ 5 (188) 2026

МИХАЙЛО ДОРОШЕНКО:

Стор. 4

**ЯК УКРАЇНА ОТРИМУВАЛА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ
ТА ЯКУ ПОМИЛКУ БУЛО ЗРОБЛЕНО У 1991 РОЦІ?**

ЧИТАЙТЕ В НОМЕРІ:

НЕЗАКОННІ НАКАЗИ КОМАНДИРІВ

Як захиститися
військовослужбовцю від
незаконних наказів або
перевищення повноважень
з боку командирів?

Стор. 2

ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Підстави і процедура
звільнення зі служби
у зв'язку з сімейними
обставинами

Стор. 3

ЯК ФОПУ ОФОРМИТИ ПРАЦІВНИКА

Як ФОПу - роботодавцю
правильно оформити
найманого працівника
у 2026 році?

Стор. 6

РОЗМІР ПЕНСІЇ ЗА ВІКОМ

Від чого залежить та як
обчислюється розмір пенсії
за віком в Україні?

Стор. 7

Всеукраїнська інформаційно-правова газета

Виходить за підтримки Українського інституту політики
та Правозахисної організації «Спільна Мета»

Інформаційно-
правовий портал
www.porady.org.ua →

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС ГАЗЕТИ - 49801

**Кожному
гарантується
право знати
свої права і
обов'язки**

Ст. 57 Конституції
України

ЧИ МОЖЕ ТЦК МОБІЛІЗУВАТИ АВТО У ГРОМАДЯНИНА?

Частиною 1 статті 6 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлюється військово-транспортний обов'язок з метою задоволення потреб ЗСУ, інших військових формувань на особливий період транспортними засобами і технікою і поширюється цей обов'язок, зокрема, і на громадян - власників транспортних засобів.

В свою чергу, у ч.8 ст. 6 вищевказаного Закону передбачається, що не підлягає передачі ЗСУ, іншим військовим формуванням, транспортний засіб, що належить на праві власності громадянину, у разі відсутності у нього права власності на інші транспортні засоби.

Отже, у разі якщо у громадянина у власності два або більше транспортних засобів, то вони можуть бути залучені на потреби ЗСУ.

Більш детально це регулюється Положенням про військово-транспортний обов'язок, що затверджено постановою КМУ № 1921 від 28 грудня 2000 року (зі змінами та доповненнями).

Пунктом 2 цього положення передбачений частковий наряд - розпорядчий документ, який підписують голова місцевої держадміністрації та керівник відповідного ТЦК, у якому встановлено завдання з передачі військовим формуванням визначених транспортних засобів і техніки, а також порядок, пункти та строки передачі. Громадянам - власникам транспортних засобів частковий наряд надається у разі введення правового режиму воєнного стану.

Простими словами, частковий наряд - це свого роду повістка для передачі транспортного засобу у встановлений строк та у встановленому місці. Якщо ТЦК зможе довести, що відповідним чином оформлений частковий наряд був вручений громадянину, то за невиконання обов'язку щодо передачі транспортного засобу громадянин може бути притягнутий до відповідальності за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП. Не виключаю й можливість застосування у деяких випадках й загальної ст. 114-1 КУпАП - Перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань.

Юрист Вікторія Драпайло

НЕЗАКОННІ НАКАЗИ АБО ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ: ЯК ЗАХИСТИТИСЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ?

В умовах воєнного стану держава гарантує кожному військовослужбовцю право на справедливе ставлення та належний правовий захист. У випадках незаконних наказів, перевищення повноважень та інших порушень по відношенню до захисника

чи захисниці вони мають право на оскарження й отримання правничої допомоги.

Серед основних питань, що виникають під час проходження служби:

- незаконне звільнення з роботи мобілізованих

військовослужбовців;

- невиконання належних грошових забезпечень та інших передбачених законодавством виплат;

- ненадання особової справи після звільнення з військової служби;

- відмова у розірванні контракту за рапортом;

- незаконна відмова у

звільненні у зв'язку з рішенням військово-лікарської комісії;

- ненадання матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань;

- інші порушення прав військовослужбовців.

Такі питання можуть вирішуватися як у досудовому порядку (подання скарги посадовій особі), так і у судовому (подання позову до адміністративного суду).

Які накази військовослужбовці можуть оскаржити?

Законодавство дозволяє оскаржувати накази командування щодо:

- присвоєння, позбавлення або поновлення у військовому званні;

- пониження у військовому званні;

- призначення чи звільнення з посад;

- переміщення по службі;

- звільнення з військової служби або залишення

на службі понад граничний вік;

- направлення за кордон;

- укладення, продовження чи припинення контракту;

- накладення дисциплінарних стягнень.

У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ КОМАНДИРАМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ МОЖЕ ЗВЕРНУТИСЯ ДО:

- Військової служби правопорядку – 044 454 73 08;

- Державного бюро розслідувань (у разі вчинення злочину щодо військового) – 044 300 27 07;

- вищого командування – командування підрозділу, Генштабу – 0 800 50 04 10, Міноборони – 044 230 73 30;

- у разі порушення прав, пов'язаних із медичною допомогою, можна звернутись до Командування Медичних сил ЗСУ – 044 230 73 64;

- щодо фінансових питань (наприклад, невиконання премій, грошового

забезпечення тощо) звернення можна адресувати Департаменту фінансів Міноборони з питань грошового забезпечення – 044 271 35 59;

- з питаннями, які не стосуються військової служби, військовослужбовець може звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – 0 800 50 17 20, 044 299 74 08.

Нагадуємо, що трохи раніше Верховна Рада України прийняла в цілому як закон законопроект №13266 про Військового омбудсмена. Основне питання стосується розгляду скарг військових та дієвого реагування на них шляхом притягнення до відповідальності винних в порушенні прав. Однак важіль настання відповідальності за невиконання вимог Військового омбудсмена наразі відсутній, і самостійно протоколи теж він скласти поки не зможе.

Адвокат права

**РОЗМІЩЕННЯ РЕКЛАМИ
в газеті
та на сайті**

На сторінках газети та на сайті інформаційно-правового порталу ПОРАДИ ЮРИСТА (www.porady.org.ua) Ви маєте можливість розмістити рекламу, статті, інтерв'ю, блоги та інші матеріали суспільно-правового характеру.

Вартість та умови розміщення матеріалів дізнавайтесь за телефоном +38 (098) 507-28-77 або e-mail: porady_urista@ukr.net

ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗА СІМЕЙНИМИ ОБСТАВИНАМИ: ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕДУРА

Під час воєнного стану перелік підстав для звільнення з військової служби є обмеженим.

БПД розповідає, які саме сімейні обставини дають таке право та як відбувається процедура.

Вагітність та догляд за дитиною

Право на звільнення мають:

- військовослужбовці, у зв'язку з вагітністю
- військовослужбовці, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною до 3 років
- якщо дитина потребує домашнього догляду — до 6 років (за медичним висновком).

Навність дітей

Звільнення можливе, якщо:

- обоє з подружжя проходять військову службу і мають дитину до 18 років (звільнення може бути надано тільки дружині)
- на утриманні є троє

і більше дітей (за умови відсутності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці)

- особа самостійно виховує дитину до 18 років (інший з батьків помер, зник безвісти, позбавлений прав тощо).

Опіка, усиновлення та виховання дітей

Підставою для звільнення є, якщо військовослужбовець:

- є усиновлювачем дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, віком до 18 років
- є опікуном, піклувальником, прийомним батьком чи батьком-вихователем

- виховує дитину з інвалідністю до 18 років без інших осіб, які зобов'язані її виховувати

- утримує повнолітню дитину, яка є особою з інвалідністю I чи II групи

- виховує дитину з тяжкими захворюваннями або

станами (онкологія, ДЦП, цукровий діабет I типу, тяжкі ураження нервової системи, потреба у трансплантації, паліативна допомога тощо), якщо інвалідність не встановлена, відсутні інші працездатні особи, зобов'язані утримувати дитину.

Догляд за членами сім'ї

Право на звільнення мають військовослужбовці, які здійснюють постійний догляд за:

- дружиною або чоловіком з інвалідністю I або II групи

- дружиною або чоловіком з інвалідністю III групи (якщо вона встановлена через онкологічне захворювання, втрату органів чи кінцівок, або якщо така особа має онкологічну хворобу, психічний розлад чи параліч)

- батьками або батьками подружжя з інвалідністю I чи II групи (за відсутності інших членів сім'ї першого чи другого ступеня споріднення такої осо-

би або якщо інші члени сім'ї першого чи другого ступеня споріднення самі потребують постійного догляду)

- недієздатною особою, над якою встановлено опіку

- членом сім'ї другого ступеня споріднення, який є особою з інвалідністю I або II групи, за умови відсутності інших членів сім'ї першого та другого ступенів споріднення самі потребують постійного догляду.

Загибель або зникнення близьких родичів

Звільнення можливе, якщо:

- близькі родичі загинули або зникли безвісти під час участі в АТО, ООС або відсічі збройної агресії

- родичу посмертно присвоєно звання Герой України за події Революції Гідності.

Процедура звільнення

Подайте рапорт та документи, які підтверджують підстави звільнення. У ньому зазначте:

- підстави звільнення з військової служби

- думку щодо вашого бажання проходити службу у військовому резерві ЗСУ за відповідною військово-обліковою спеціальністю

- ТЦК та СП, до якого має бути надіслана особова справа.

Перелік документів, які додаються до рапорту

Залежно від підстави це можуть бути:

- свідоцтва про народження дітей
- довідки про захворювання

- висновок лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я
- медичний висновок про дитину з інвалідністю віком до 18 років
- медичний висновок про вагітність та пологи

- документи про інвалідність (довідка до акту огляду МСЕК, витяг з рішення експертної команди)
- рішення суду або органів опіки тощо.

Термін розгляду рапорту

Командир розглядає рапорт невідкладно, але не пізніше 48 годин з моменту подання.

Рішення оформлюється наказом про звільнення або відмову.

Якщо у звільненні відмовили

Відмову можна оскаржити:

- у досудовому порядку — подати скаргу на ім'я вищого командира до оперативного командування або Генштабу ЗСУ, або до Міноборони або Генштабу ЗСУ або до Міноборони

- у судовому порядку — подати позов до окружного адміністративного суду.

ВИЗНАННЯ ЛЮДИНИ НЕДІЄЗДАТНОЮ: КОЛИ Й ЧОМУ ЦЕ МОЖЕ БУТИ НЕОБХІДНО

Деякі люди через психічні хвороби не можуть усвідомлювати значення своїх дій і їх наслідки. Для вчинення дій від імені таких людей та захисту їх прав існує механізм визнання людини недієздатною.

Коли людина може бути визнана недієздатною

Якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Для цього мають бути достатні підстави та докази (експертиза, медичний висновок, показання свідків тощо).

Визнати людину недієздатною може лише суд.

Хто може подати заяву до суду щодо визнання людини недієздатною:

- Члени сім'ї
- Близькі родичі, незалежно від їх спільного проживання
- Орган опіки та піклування

- Заклад з надання психіатричної допомоги.

Чи стягується судовий збір

Ні. Але якщо суд встановить, що заявник діяв недобросовісно і безпідставно — з нього стягуються всі судові витрати.

Особливості розгляду таких справ

Людей, стосовно яких суд розглядає справу про визнання недієздатною, обов'язково має представляти адвокат. Він стежитиме, щоб права людини не були порушені.

Держава гарантує безоплатні послуги адвоката таким клієнтам, призначає фахівця система надання БПД. Цій людині чи члену її родини самостійно звертатися для цього нікуди не потрібно, існує спеціальна процедура.

Відколи людина буде вважатися недієздатною

З моменту набрання законної сили рішення суду.

Суд може визначити, з якого дня людина вважатиметься недієздатною, якщо це важливо для визнання недійсними договорів.

Які наслідки визнання людини недієздатною

Над людиною встановлюється опіка. І з цього моменту опікун вчиняє від імені недієздатної людини усі дії, що мають правові наслідки, та несе відповідальність, якщо його підопічний завдасть якусь шкоду.

Опікуном може стати повнолітня людина, що бажає виконувати ці обов'язки. Перевага надається родичам чи близьким з урахуванням їхніх стосунків із підопічним. Також опікунів може бути кілька.

Якщо опікун не може чи не хоче виконувати свої обов'язки — повноваження можна припинити (через суд). Тоді недієздатній людині призначають нового опікуна.

ВІДПУСТКА У ЗВ'ЯЗКУ З НАВЧАННЯМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ 18-25 РОКІВ

Для військовослужбовців віком від 18 до 25 років, які не мають вищої освіти та навчаються у закладах вищої або фахової передвищої освіти, передбачена відпустка у зв'язку з навчанням.

Однак це правило не поширюється на тих, хто навчається у вищих військових навчальних закладах або у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти.

Військовослужбовцям надається додаткова оплачувана відпустка для:

- настановних занять
- виконання лабораторних робіт
- складання заліків та іспитів
- складання державних іспитів
- підготовки та захисту дипломної роботи.

Тривалість відпустки для I та II курсів

Вечірня форма навчання:

- I та II рівень акредитації закладу — 10 календарних днів

- III та IV рівень — 20 календарних днів.

Заочна форма навчання (незалежно від рівня акредитації) — 30 календарних днів.

Тривалість відпустки для III та наступних курсів

Вечірня форма навчання:

- I та II рівень акредитації закладу — 20 календарних днів

- III та IV рівень — 30 календарних днів.

Заочна форма навчання (незалежно від рівня акредитації) — 40 кален-

дарних днів.

Державний іспит та диплом

На період складання держіспиту (незалежно від рівня акредитації) — 30 календарних днів.

На період підготовки і захисту дипломної роботи (у вищих навчальних закладах з вечірньою та заочною формами навчання):

- I та II рівень акредитації закладу — 2 місяці
- III та IV рівень — 4 місяці.

За інформацією БПД

МИХАЙЛО ДОРОШЕНКО: ЯК УКРАЇНА ОТРИМУВАЛА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ЯКУ ПОМИЛКУ БУЛО ЗРОБЛЕНО У 1991 РОЦІ?

ВІТАЛІЙ ГУЗІЙ:

Перше запитання до вас, як людини, яка собою представляє Народний Рух та є одним із послідовників В'ячеслава Чорновола, як би ви сьогодні охарактеризували, чим постать Чорновола, як політичного діяча, відрізняється від постатей всіх інших політичних лідерів, реальних, формальних, які були в українській політичній історії протягом 35 років?

МИХАЙЛО ДОРОШЕНКО:

Це дуже цікаве запитання, тому що постать В'ячеслава Чорновола в українській політиці є абсолютно феноменальною. Справа в тому, що коли Україна знаходилася в полоні Радянського Союзу та по суті під гнітом таким серйозним Російської імперії, яка просто змінювала різні форми, юридичні назви, це була і царська Росія і був Радянський Союз, або це тепер Російська Федерація, немає різниці, але цей гніт

відчувався тоді, зокрема він був юридично, політично зафіксованим, і тому боротися проти радянської системи могла тільки смілива, відчайдушна і розумна людина.

Тоді, коли багато людей вступали в комуністичну партію, шукали собі якісь хороші теплі місця в партійних списках, в партійній системі, партія щедро платила не тільки партійним працівникам, але й тим людям, які були в мистецтві, у творчості, зокрема, багато письменників, які вихваляли партію, багато поетів отримували від партії політичну підтримку, отримували гарне житло, забезпечення, але В'ячеслав Чорновіл отримав натомість 15 років таборів, заслання, які не зламали цю людину, а навпаки такий тиск призвів до того, що Чорновіл став фронтіром, він став лідером цього руху опору і він став тією людиною, яка витримавши весь цей величезний тиск і згуртувавши невеличке коло тоді послідовників, чия діяльність в тому числі,

призвела до того, що сталося неможливе: Радянський Союз – почав розвалюватися.

Крім того, після цієї боротьби, В'ячеслав Чорновіл не залишився просто осторонь стояти на руїнах Радянської імперії, яка впала, а він разом з розширеною командою Народного Руху взявся до політичної роботи та до того, щоб знаходити відповіді на самі складні, самі важливі питання для молоді української держави. Це і Конституція України, це і Акт проголошення суверенітету Української держави.

Що ще відрізняє його від політиків українських цієї нашої нової доби, так те, що у Чорновола не було точки компромісу серед українського інтересу, серед інтересу Української держави. Він міг поступатися всім, навіть своїми особистими інтересами заради державних інтересів. Здебільшого це сучасним політикам нашої сучасної української доби не притаманно.

В черговому інтерв'ю кореспондент ресурсу «Поради Юриста» Віталій Гузій з псевдонімом «Київський Реаліст» поспілкувався з одним із лідерів партії «Народний Рух України» та одним із послідовників В'ячеслава Чорновола – Михайлом Дорошенком.

В розмові були підняті наступні запитання:

– якою була би Україна у разі перемоги на виборах 1991 року В'ячеслава Чорновола?

– чи був шанс перемогти в 1991 на виборах націоналістичним, а не комуністичним силам?

– які чинники зумовлюють перевагу кандидата над опонентами на будь-яких виборах?

– як підняти рівень політичної культури в національному політикумі?

– чим відрізняється «Народний Рух України» від інших українських партій?

ВІТАЛІЙ ГУЗІЙ:

І коли ми кажемо про приношення в жертву власних інтересів для інтересів державних, стосовно В'ячеслава Чорновола об'єктивно можна відмітити те, що він намагався говорити з виборцями чесно, казав, що реформи будуть непрості, що вони можуть лише уповільнити наше падіння, а не дати однозначний позитивний результат. В той час, як його опоненти у вигляді Кравчука давали все максимально узагальнено, виступаючи за все хороше проти всього поганого. На мою думку, якщо ми підсвітімо період 90-91 року, звісно роль, вклад руху Чорновола, як рушія тиску на владу стосовно не просто переформатування СРСР в Україні, а виходу України з СРСР – вони величезні, але водночас це супроводжувалося і кон'юктурним характером партійної номенклатури комуністичної партії в Україні. Бо якщо вона була би заідеологізована, то навряд чи Кравчук теж

би підтримав незалежність України, який тоді мав на руках провладні інструменти.

Ініціативи можуть бути максимально правильні, максимально справедливі знизу, але без підтримки їх зверху, зі сторони еліт, вони мають дуже сумнівні перспективи на реалізацію.

Наступне запитання: якби тоді 1 грудня 91-го року В'ячеслав Чорновіл зміг би отримати перемогу на президентських виборах, то чи змогла б Україна зберегти хоча б тактичну ядерну зброю? Чи було б масштабне розброєння армії? Якими були б взаємовідносини Заходу з Росією? Давайте промодельюємо таку рамку державного управління 90-х років, якби тоді вибрали не Кравчука. Багато хто і навіть в молодіжному середовищі каже, що перший крок, коли Україна пішла не туди, це коли обрала Кравчука і таким чином не зробила ревізії кадрів, яку зробили, наприклад, прибалтійські країни.

МИХАЙЛО ДОРОШЕНКО:

Найперше, відповідаючи на Ваше запитання, хочу підкреслити, що все керівництво, в тому числі і Леонід Кравчук, яке тоді фактично формувало більшість у всіх структурах влади, були комуністами. А відповідно це не тільки ідеологія, тому що часто в ті часи, перед падінням Радянської імперії, люди формально підтримували позицію партії, але могли мати внутрішні, зовсім інші переконання, свої особисті. Але вони звикли через кон'юктуру побудови влади в Радянському Союзі, що вони підпорядковані Кремлю, що всі важливі рішення приймаються там, що все потрібно узгоджувати з вищим партійним керівництвом.

І для них був орієнтир зрозумілий, інстинктивний, якщо хочете, це була така певна професійна деформація, орієнтуватися на Москву, на Росію. І не бачити там загрозу, а бачити там точку прийняття рішень. →

І коли люди в цій парадигмі будували всю свою життєву кар'єру, а керівники країни, Кравчук зокрема, зустріли незалежність України тоді, коли це були люди з сформованим світоглядом, з сформованою кар'єрою, їм усім було близько 60 років, а може комусь і більше було.

Тобто, значна частина їхньої свідомості сформувалася саме в такій парадигмі. В той час, як В'ячеслав Чорновіл, представники української інтелігенції, люди, які утворили Українсько-Гельсінську групу, це були люди, які були зорієнтовані на прозахідні, тобто демократичні цінності, це були люди, які тяжіли зовсім до іншої форми управління країною.

І тому, відповідаючи на ваше запитання, я зараз прочитаю одну цікаву цитату, яку я, власне, приготував на початок нашого діалогу. І ця цитата, вона надзвичайно стисло дасть вам відповідь і це буде не щось теоретичне, це буде, власне, пряма мова В'ячеслава Чорновола з тексту його промови, яка була записана ще в 96 році.

Отже, читаємо: «Це дуже небезпечна ілюзія. Доки Росія залишатиметься імперією, зі своєю структурою, ментальністю, вона ніколи не буде демократичною країною. Це несумісні поняття. Чечня – красномовна та кривава ілюстрація цього.»

Скажіть, будь ласка, 96-й рік, що може бути точнішою відповіддю на Ваше питання? Наскільки правильно, з такою рентгенною точністю, Чорновіл бачив всі ті точки загрози, які крилися в Росії і в побудові майбутнього політичного і геополітичного, не тільки українського, а й світового устрою.

Крім того, Чорновіл завжди говорив, що ніхто не поважатиме країну, в якій немає своєї сильної боездатної армії, а це і про зброю, в якій немає своєї сильної національної валюти, і в якій немає, власне, сильного інститута права, коли людина знає точно, що її права порушуватись не можуть.

Що Конституція – це не просто нечитаний більшістю громадян незнаний документ, а що Конституція – це основний закон і основний гарант прав і обов'язків всіх громадян, які живуть в країні.

Це ж не про феодалізм якийсь. І, власне, оце бачення загрози Росії і її існування як імперії, воно настільки сучасно звучить з 96-го року, з чорновільських слів, у наші дні. Тому що, насправді, часто коли запитують, а що таке фактично перемога України, в чому вона полягає, я чув таку думку, насправді, я її поділяю, цю думку, в тому, що доки Росія буде існувати як імперія, тобто за рахунок усіх тих малих народностей і країн, які вона тримає в своїй орбіті, доти для нас, для України і для всього цивілізованого світу – загроза нікуди не подійдеться.

І от, як не розуміли це тоді західні політики, так дуже важко, мабуть, розуміють і зараз, ну, принаймні, не всі. Ми сподіваємося, що спільними зусиллями української дипломатії і керівництва нашої країни нам вдасться все-таки переконати і донести оцей чорновільський такий надзвичайно точний погляд, його національно орієнтовану, чесну, прямолінійну оптику в найвищі кабінети наших союзників.

ВІТАЛІЙ ГУЗІЙ:

Тут питання складне геополітичне, чи Захід сам себе тішить такою ілюзією, тому що є певні економічні інтереси, чи він себе тішить, тому що ресурси хоче направляти на стримування Китаю, Ірану, а не Росії. Але все ж таки залежність наша від Заходу більша, ніж Заходу від нас, на жаль, і тому це теж може давати негативний вплив і на те, яким буде наше бачення стосовно перспектив взаємодії з Росією.

Щоб завершити питання по 1991 року, можливо проаналізувати певні моменти, в яких варто було комунікувати, позиціонувати себе інакше. Як б аспекти передвиборчої кампанії В'ячеслава Чорновола з висоти 2026 року, ви б змінили, якби могли перенестися в той момент,

і які, ймовірно, завадили йому бути більш переконливим, ніж Леонід Кравчук? І чи взагалі була така опція в тій кон'юктурі 1991 року з тим пострадянським, і значною мірою проросійським мисленням в Україні, взагалі перемогти українським не системним по суті націоналістичним силам?

МИХАЙЛО ДОРОШЕНКО:

Питання глобальне, і ми спробуємо трішки зануритися в ті часи.

По-перше, скажімо відверто, що 111 мандатів в українському парламенті від Народного Руху – це вже серйозний результат на загальнонаціональних виборах. Але тут була яка справа. Чорновіл говорив людям правду. Для більшості, мабуть, людей, які звикли жити в пострадянському просторі, які звикли отримувати від партії інформацію переважно у формі пропаганди, я думаю, що це було складним аспектом, тому що стосунки між державою і громадянином в Радянському Союзі будувалися наступним чином. Держава брала всю відповідальність на себе. Чорновіл же пропонував українському суспільству усвідомити свою особисту відповідальність за майбутнє країни і за майбутнє української держави.

Ось його славновісний вираз «Україна починається з себе». Та він же ж про це, власне. А люди не звикли брати на себе цю відповідальність. Може, підсвідомо навіть їм було страшно приймати цю відповідальність і розуміти, що тепер нам прийдеться, можливо, пережити якийсь важкий період реформ, що нам буде перший час складно, що нам потрібно буде пройти там певні етапи економічного зростання, приватизації, і це не відбудеться за один рік.

І це почне виходити на якісь окреслені економічні результати, як казав В'ячеслав Максимович, хіба тільки через трьохрічний період. Це були не популярні речі, і вони були новими, вони були притаманними демократичним країнам і тим країнам, до вектору яких і тяжів Народний Рух як політична

сила і В'ячеслав Чорновіл як його лідер. Але у великої частини українських громадян, які жили під постійним тиском радянської пропаганди і системи Радянського Союзу, такі політичні інтонації, вони були дуже нові, свіжі, мало зрозумілі і, може, в чомусь і ризикові. Тому набагато легше було повірити в те, що керівники, держава, вони вирішать всі ваші проблеми дуже швидко, тому що в свідомості людей, мабуть, було, що для того, щоб були високі пенсії в країні, потрібно просто за це проголосувати, і вони підвищаться.

Але що відбувалося з економікою у Радянському Союзі? Це була замкнена економіка, це була економіка внутрішнього виробництва і споживання, ну, в переважній своїй частині. І партія завжди розподіляла ресурси, це ж, до речі, так залишилося до сих пір і в Росії.

Тому, мабуть, не вистачало ще засобів агітації Чорноволу для того, щоб донести це до більшості українців, до більшості громадян України, які проживали на тодішній території української держави.

А я хочу підкреслити ще той факт, що всі медіа, всі газети, всі ресурси, телебачення, вони були повністю під контролем тогочасної влади. Це не так, як зараз, коли ми можемо взяти смартфон, написати публікацію в Фейсбуці, коли ми можемо взяти смартфон, вийти в прямий етер, в будь-які соціальні мережі або на Ютубі і донести свою думку до широкої аудиторії. І це не буде коштувати якихось там величезних грошей, порівняно з роботою, наприклад, телевізійного каналу. Це пряма комунікація.

Певний інформаційний вакуум тоді створювала також і комуністична верхівка, яка боролася з Рухом, яка боролася з Чорноволом. Тому що за що вони боролися? Ці люди звикли бути при владі і отримувати від цього величезні прибутки. І тоді, коли Україна відкололась від Радянського Союзу, нічого розумнішого, ніж просто брати національні надбання, які заробив весь український народ важким трудом, просто їх

якось по різних корупційним схемам розпродавати, віддавати, іти на поступки, іти на поступки Росії, іти на поступки якимось непрагматичним вимогам західних партнерів, які не дуже ставилися до української молоді держави в той період. Тому Чорновіл був для цієї пострадянської комуністичної номанклатури дуже незручним. Відповідно, його обмежували в агітації максимально, як тільки могли, і заважали максимально, як могли.

ВІТАЛІЙ ГУЗІЙ:

Тобто, із цієї ситуації, якщо ми кажемо про зміни і реформи в майбутньому, логічно вимальовуються два виходи навіть для чесних політиків, щоб отримати владу. Перший інструмент – це входити в ці рамки, вдаватися в публічну брехню, в такі маніпулятивні технологічні ігри, щоб мати лояльність людей, але потім є уразливість, коли ти навіть будеш робити реформи, які дадуть довгостроковий результат, то ти в перші 6-12 місяців втратиш підтримку.

Або другий інструмент, до якого ми до сих пір в повній мірі, мені здається, недозріли – це довга кропітка робота, при якій акцент робиться на підвищенні політичної культури, критичного мислення суспільства, щоб воно «велосся» не на популізм, а на сутність, глибину і на конструктивність лідерів і партій. Але теж цю роботу мають вести еліти, мають вести групи впливу. І виходить так, що популісти визначають рівень політичної культури людей, визначають його таким чином, щоб зберігати популізм.

Як із цього замкнутого кругу організувати вихід? Чи є у вас певні пропозиції? Тому що це в розрізі реформ в широкому розумінні цього слова, а не в номінальному. Це теж одна із найбільших головних задач, якщо ми хочемо бути демократичною країною, де люди впливають на політичну систему.

МИХАЙЛО ДОРОШЕНКО:

У цьому контурі проблем я хочу сказати, що

Україна не стала винятком.

Бо, наприклад, як тільки я побачив першу передвиборчу кампанію Барака Обами, я сказав всім своїм знайомим, що нам потрібно добре пристегнути паски, тому що світ чекає величезна політична турбулентність. Бо після нетривалої абсолютно популістичної розмови кандидата в президенти найсильнішої країни світу, яка тривала десь хвилин 15-20 і полягала майже на 100% із повністю популістичних закликів, після цього тривав півтора або двогодинний концерт різноманітних співаків популярної музики в Америці.

Тобто з того моменту, з тієї точки політика перестала бути місцем змагання програм, ідей, лідерів, їх харизми, і перетворилася на такий вал популізму, це як така інсулінова голка для виборця, яка швидко стабілізує твій насправді критичний стан і не вирішує проблеми, а лише не дає тобі впасти остаточно в кому і померти. Тож, на фасаді всіх цих аспектів і, зокрема, внутрішньоукраїнських, саме Народний Рух завжди відрізнявся від всіх інших політичних партій.

Бо саме в Народному Русі, як в ідейній партії, яка переживала різні часи, тобто рух був парламентською партією, потім на тривалий час він втратив парламентське представництво, зберігши його тільки на місцях. Але він ніколи не помирав як політична організація, тому що в основі народного руху лежала і лежить ідея. Це така єдина в Україні і перша політична партія незалежної країни.

І кожен громадянин України, який може поставити запитання, яке часто я вважаю дуже поверхневим, але багато хто так каже – «що партія зробила для народу?». Так от кожен українець може взяти свій паспорт, відкрити його і прочитати - громадянин України. Оце те, що зробив Народний Рух та В'ячеслав Чорновіл зі своєю командою особисто для вас.

Повну версію інтерв'ю можна подивитись на ютуб-каналі «ПОРАДИ ЮРИСТА»

ФОП-РОБОТОДАВЕЦЬ: ЯК ПРАВИЛЬНО ОФОРМИТИ ПРАЦІВНИКА У 2026 РОЦІ?

У 2026 році прозорі трудові відносини — це база для спокійного бізнесу. Нагадаємо алгоритм дій для підприємців, щоб уникнути штрафів та зайвих запитань від перевіряючих.

Письмовий договір — це закон

Згідно зі статтею 24 КЗпП України, якщо роботодавцем є ФОП, укладення письмового трудового договору є обов'язковим.

Важливо: у 2026 році, після завершення перехідних періодів воєнного стану, письмова форма стає єдиним стандартом для підприємців.

Розпорядження замість Наказу

Традиційно ФОПи видають саме Розпорядження про прийняття на роботу.

Юридично воно має ту саму силу, що й наказ на великому підприємстві.

Видайте розпорядження до того, як працівник приступить до роботи.

Обов'язково ознайомте працівника під підпис.

Електронна трудова книжка (ПФУ)

До 10 червня 2026 року всі трудові книжки мають бути оцифровані.

Ваш обов'язок: Після

видання розпорядження завантажте його скан-копію до кабінету страхувальника на порталі ПФУ.

Це необхідно для коректного нарахування стажу та безперебійної оплати електронних лікарняних.

Покроковий чек-лист оформлення:

1. Договір: Підписуємо письмовий трудовий договір.

2. Розпорядження: Видаємо розпорядження про прийняття на роботу.

3. Повідомлення ДПС: Подаємо через Електронний кабінет платника податків за день до виходу працівника. Без цього кроку допуск до роботи — це

штраф!

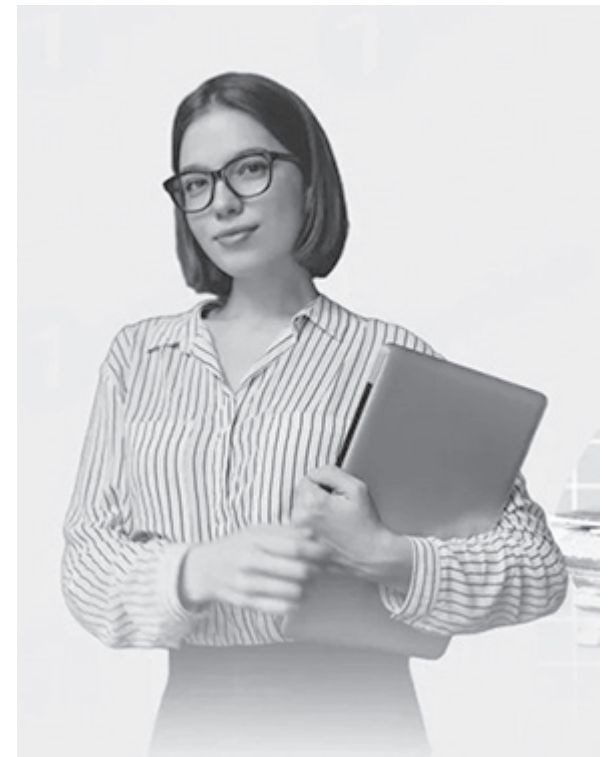
4. Запис у ПФУ: Оновлюємо дані в електронній трудовій книжці працівника на порталі Пенсійного фонду.

Ризики 2026 року:

Штраф за допуск до роботи без оформлення або несвочасне повідомлення податкової — 10 мінімальних зарплат. Для ФОП на спрощеній системі (1–3 групи) за перше порушення можливе попередження, але краще робити все вчасно.

Бережіть свій бізнес та працюйте в правовому полі!

Ахтунг Звіт

КОНТРОЛЬ ЗА ЛИСТКАМИ НЕПРАЦЕЗДАТНОСТІ: ЩО ЗМІНЮЄТЬСЯ З 1 КВІТНЯ?

З 1 квітня 2026 року набув чинності Закон України від 05.11.2025 № 4683-IX “Про внесення змін до Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування” щодо удосконалення порядку видачі, продовження та контролю за обґрунтованістю видачі листків непрацездатності та документів, що є підставою для їх формування”.

Законом у новій редакції викладено статті 27 та 28 Закону України від 23.09.1999 № 1105-XIV “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування”.

Так, у статті 27 Закону

№ 4683 чітко розмежовано функції уповноважених працівників та уповноважених лікарів щодо проведення перевірок: перевірку обґрунтованості видачі / продовження листків непрацездатності здійснюють визначені посадові особи територіальних органів Пенсійного фонду України, а медичних висновків про тимчасову непрацездатність (МВТН) можуть перевіряти лише уповноважені лікарі.

Перелік уповноважених лікарів затверджується постановою управління Пенсійного фонду України. Водночас, як і раніше, чинною є постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2023 №

185 “Про затвердження Порядку проведення особами, уповноваженими управлінням Пенсійного фонду України, перевірок обґрунтованості видачі та продовження листків непрацездатності”, яка визначає порядок проведення таких перевірок.

У статті 28 Закону № 4683, як і раніше, передбачено відповідальність за формування необґрунтованого МВТН. Проте змінами деталізовано, зокрема, порядок дій територіальних органів Пенсійного фонду України та закладів охорони здоров'я щодо оскарження вимог про повернення сум виплат, здійснених на підставі сформованого необґрунтованого МВТН.

Окрім того, уточнено, що у разі неможливості формування електронного листка непрацездатності підставою для призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах є листок непрацездатності у паперовій формі.

За інформацією ПФУ

ЧИ ВРАХОВУЄТЬСЯ ПРИ АВТОМАТИЧНОМУ ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЇ ПРАЦЮЮЧИМ ПЕНСІОНЕРАМ ОТРИМАНА ПІСЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕНСІЇ ЗАРОБІТНА ПЛАТА?

Правила проведення перерахунку пенсії працюючим пенсіонерам визначено частиною четвертою статті 42 Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” та постановою Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 № 236, а порядок проведення такого перерахунку — постановою управління Пенсійного фонду України від 18.05.2018 №10-1.

Заробітна плата, яку працюючий пенсіонер отримував після призначення чи попереднього перерахунку пенсії, враховується при дотриманні двох умов:

1. Після призначення чи попереднього перерахунку пенсії пенсіонер набув не менше як 24 місяці страхового стажу.

2. Заробітну плату враховувати доцільно. Тобто заробітна плата, обчислена за всі періоди страхового стажу, починаючи з 1 липня 2000 року до 28 лютого 2026 року або будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд до 30 червня 2000 року (якщо людина

надавала довідку про заробітну плату) та всі періоди страхового стажу, починаючи з 1 липня 2000 року по 28 лютого 2026 року, є вищою, ніж та, що враховувалась для обчислення пенсії до перерахунку.

Якщо після призначення пенсії пенсіонер набув 24 місяці страхового стажу, але зарплата є меншою, ніж та, з якої було обчислено розмір пенсії, то її враховувати недоцільно. За таких умов враховується тільки страховий стаж, набутий після призначення / попереднього перерахунку пенсії, а заробіток залишається без змін.

Важливо!

При обчисленні заробітку показник середньої заробітної плати (доходу), який було враховано під час призначення / попереднього перерахунку пенсії людини, не змінюється.

За інформацією ПФУ

СУБСИДІЯ НА НЕОПАЛЮВАЛЬНИЙ СЕЗОН: КОМУ ПОТРІБНО ПОДАТИ НОВУ ЗАЯВУ

У травні 2026 року органами Пенсійного фонду України буде визначено право домогосподарств на отримання житлової субсидії на період до 30 квітня 2027 року.

При цьому домогосподарствам, які матимуть право на виплату, розмір субсидії на наступний період 2026-2027 років буде розраховано автоматично.

Водночас окремим категоріям громадян житлова субсидія на наступний період призначається за зверненням. Так, звертатись із заявою потрібно, якщо:

- заявник (член домогосподарства) орендує житлове приміщення, за яке сплачує житлово-комунальні послуги;
- кількість фактично

проживаючих зареєстрованих осіб у домогосподарстві менша, ніж кількість зареєстрованих;

- у складі домогосподарства є внутрішньо переміщені особи (у разі зміни місця проживання);

- домогосподарство претендує на призначення житлової субсидії на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива.

Як подати документи?

Звернутися за призначенням житлової субсидії можна в обраний спосіб:

- особисто, звернувшись до сервісного центру Пенсійного фонду України;
- поштою, на адресу територіального органу Фонду;

- онлайн – через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду України чи мобільний застосунок “Пенсійний фонд”.

Крім того, документи на призначення субсидій можна подавати через центри надання адміністративних послуг, уповноважених посадових осіб виконавчого органу сільської, селищної, міської ради відповідних територіальних громад та через портал Дія.

Довідково

Житлова субсидія розраховується:

- на неопалювальний сезон – з 1 травня по 30 вересня;
- на опалювальний сезон – з 1 жовтня по 30 квітня.

НАРОДЖЕННЯ ЧИ СМЕРТЬ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ: ЯК ВСТАНОВИТИ ФАКТ?

Через війну багато українців стикаються з ситуаціями, коли важливі події — народження дитини або смерть близької людини — відбуваються на ТОТ. Але навіть у таких умовах ці факти можна офіційно встановити в Україні.

Як це зробити?

Закон передбачає спеціальну процедуру (ст. 317–319 ЦПК України):

- якщо йдеться про народження — до суду можуть звернутися батьки, родичі, опікуни або законні представники дитини.

- якщо про смерть — родичі або інші заінтересовані особи.

Подати заяву можна до будь-якого місцевого суду України — незалежно від місця проживання.

Справи розглядаються невідкладно, а рішення суду виконується одразу — навіть якщо його оскаржують.

У заяві потрібно вказати:

- який факт необхідно встановити (народження чи смерть);
- для чого це потріб-

но (наприклад, оформлення документів);

— чому неможливо отримати офіційні документи;

— додати будь-які наявні докази.

Важливо: рішення суду — це не саме свідчення, але саме воно дає можливість отримати його в органах ДРАЦС.

Ця процедура допомагає оформити українські документи і захистити свої права — навіть у найскладніших умовах.

Адвокат

Олександра Бабійчук

РОЗМІР ПЕНСІЇ ЗА ВІКОМ: ВІД ЧОГО ЗАЛЕЖИТЬ ТА ЯК ОБЧИСЛЮЄТЬСЯ?

Розмір пенсії за віком обчислюється за формулою, наведеною в статті 27 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” (далі – Закон № 1058). Складовими формули є заробітна плата застрахованої особи, яка визначається відповідно до статті 40 Закону № 1058, та коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, що обчислюється відповідно до статті 25 Закону № 1058.

Так, розмір пенсії за віком визначається для кожного пенсіонера індивідуально і залежить від тривалості набутого ним страхового стажу та величини заробітної плати, з якої сплачено страхові внески.

Заробітна плата для обчислення пенсії визначається як добуток усередненого показника заробітної плати в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії, та індивідуального коефіцієнта заробітної плати особи (визначається як середньарифметичний показник коефіцієнтів заробітної плати особи за кожен місяць страхового стажу періоду, за який враховується заробітна плата).

Довідково: за відсутності на день призначення пенсії даних про заробітну плату в Україні за попередні три роки враховується наявна заробітна плата з наступним перерахунком пенсії після отримання необхідних даних.

Заробітна плата для обчислення пенсії враховується за весь період страхового стажу, починаючи з 01.07.2000 за даними, що містяться в системі персоналізованого обліку. За бажанням пенсіонера та за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами для обчислення пенсії також може враховуватися заробітна плата за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд по 30.06.2000 незалежно від перерв.

Коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи за кожен місяць періоду страхового стажу визначається шляхом співвідношення суми заробітної плати застрахованої особи, з якої сплачено страхові внески за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати, та середньої заробітної плати в Україні, з якої сплачено страхові внески за цей же місяць.

Механізм розрахунку показників середньої заробітної плати (доходу) для обчислення пенсії за відповідний місяць та за рік визначено Порядком визначення показників середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески та яка відповідно до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” враховується для обчислення пенсії, затвердженою постановою правління Пенсійного фонду України від 01.02.2008 № 4-4, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 22.02.2008 за № 146/14837.

Тривалість страхового стажу визначається у місяцях за весь період, протягом якого особа підлягала загальнообов’язковому державному пенсійному страхуванню.

Коефіцієнт страхового стажу визначається за формулою, як співвідношення суми місяців страхового стажу до 1200.

Коефіцієнти страхового стажу та заробітної плати визначаються із заокругленням до п’яти знаків після коми.

АНОНС! ЧИТАЙТЕ В НАСТУПНОМУ НОМЕРІ:

✓ БУЛІНГ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

(Що таке поняття - булінг, які існують механізми захисту прав дітей в Україні та куди звертатись за допомогою)

✓ СМІТТЯ ПІД НОГАМИ - ЦЕ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ

(Яким чином Державні санітарні норми регулюють питання прибирання вулиць та розміщення урн в громадських місцях?)

✓ ЩО БАЧИТЬ ПРО ВАС ПОЛІЦІЯ В ПЛАНШЕТІ?

(Яка інформація зберігається в базі «Армор» та що поліцейський бачить про людину в робочому планшеті?)

БЕЗОПЛАТНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА

Отримати юридичну консультацію або правову допомогу можна за наступними контактами:

телефон: 0 800 213 103
e-mail: info@legalaidd.gov.ua

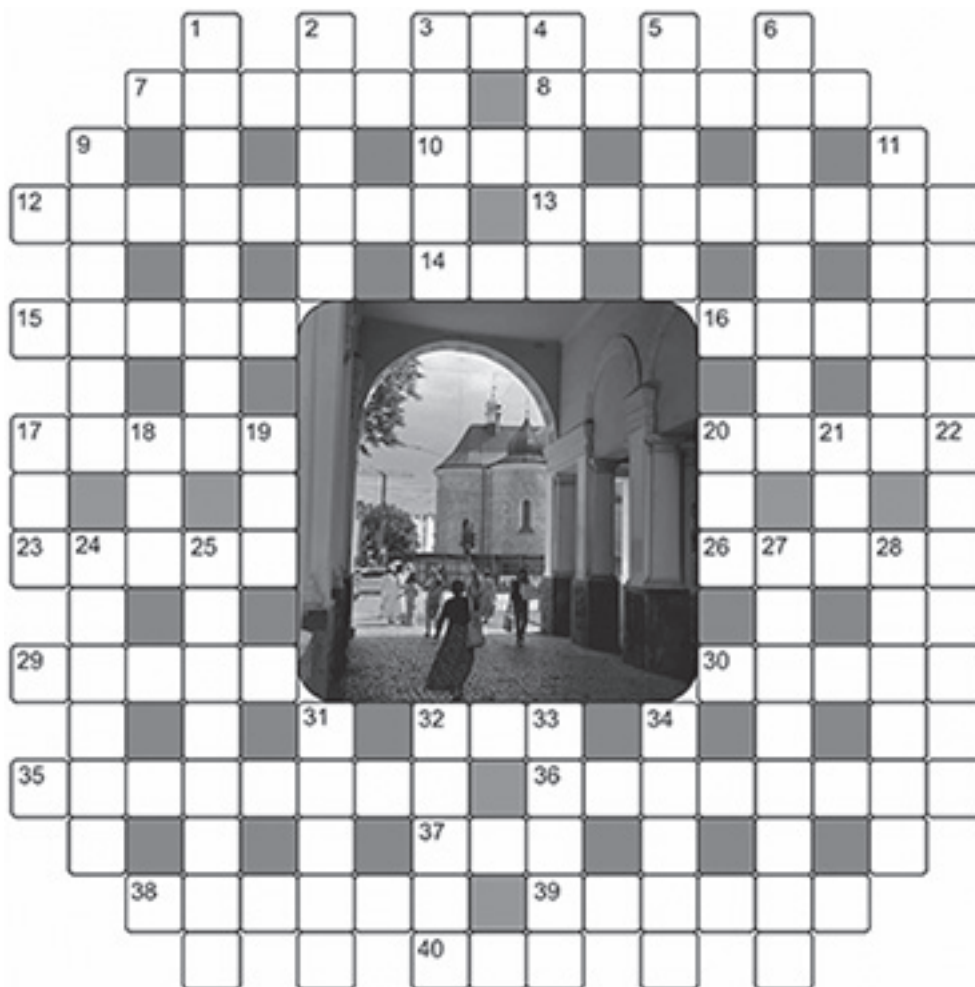
ПЕРЕДПЛАТА - 2026

НА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВУ ГАЗЕТУ «ПОРАДИ ЮРИСТА»

Шановні читачі!

Якщо ви хочете знати свої права та вміти їх відстоювати, знайти відповіді на актуальні питання, бути в курсі змін законодавства, а також читати ексклюзивні інтерв'ю з українськими юристами, політиками, експертами, волонтерами та захисниками, оформіть передплату на газету у поштових відділеннях за каталогом видань «ПРЕСА ПОШТОЮ»

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС ГАЗЕТИ - 49801

По горизонталі:

3. Гострий край материка. 7. Автор повісті "Борислав сміється". 8. Поема Івана Котляревського. 10. Мережеве псевдо. 12. Застосування теорії у житті. 13. Наука про бога, богослов'я. 14. Червоно-жовта мінеральна фарба. 15. Смажені яйця на молоці. 16. Комік з цирку. 17. Крутий поворот. 20. Гараж для літаків. 23. Юридичне правило. 26. Квиток на пайок. 29. Автор роману "Айвенго". 30. Альбрехт з епохи Відродження. 32. Сушка для волосся. 35. Столярний інструмент. 36. Лист без підпису. 37. Ділянка фруктових дерев. 38. Друге ім'я правди. 39. Батьківщина піци. 40. Частина вистави.

По вертикалі:

1. Основа народного передбачення. 2. Борщовий мислитель. 3. Житель монастиря. 4. Релігійна група. 5. Автор подвигу. 6. Математичний вираз. 9. Музична нагорода американської Академії звукозапису. 11. Головне для фотомоделі. 17. Гужовий транспорт. 18. Дванадцять місяців. 19. Іван у французів. 20. М'яч за межами поля. 21. Взяття воріт. 22. Очко у бейсболі. 24. Опитувальний листок. 25. Вірять у світле майбутнє. 27. Авіаційний метал. 28. Ім'я дівчинки на шоколадці. 31. Ім'я народного месника Кармелюка. 32. Перед будівлі. 33. Сестра Віри та Любові. 34. Сто центів.

По горизонталі: 3. Мис. 7. Франко. 8. "Енеїда". 10. Нік. 12. Праксина. 13. Теологія. 14. Хна. 15. Омлет. 16. Клоун. 17. Вірдж. 20. Ангар. 23. Зикон. 26. Талон. 29. Скотт. 30. Дюпер. 32. Фен. 35. Статеска. 36. Анонімка. 37. Сад. 38. Іспина. 39. Імалія. 40. Дія.

По вертикалі: 1. Праксина. 2. Індик. 3. Монах. 4. Секта. 5. Герой. 6. Одночлен. 9. "Тремті". 11. Фіццара. 17. Віл. 18. Рік. 19. Жан. 20. Аут. 21. Тон. 22. Рин. 24. Анкета. 25. Оптиміст. 27. Аномалія. 28. Оленка. 31. Устим. 32. Фасад. 33. Набій. 34. Дюпер.

2026 р. Всеукраїнська інформаційно-правова газета

Свідоцтво КВ 23224-13064ПР від 22.03.2018р. Ідентифікатор медіа - R30-03093

Засновник: ТОВ «Редакція газети «ПОРАДИ ЮРИСТА» (ЄДРПОУ 41861792)

Телефон редакції: +38 (050) 692-13-30, e-mail: porady_urista@ukr.net

Головний редактор Закутайло О. П. Заст. Головного редактора Закутайло С. О. Керівник проекту Бортнік Р. О.

Газета виходить 1 раз на місяць. Тираж - 1000 прим.

Віддруковано в друкарні «Від і До». Адреса: м. Чернівці, вул. Заводська 37 - В.

Тел 0503763347. Замовлення № 456

Відповідальність за точність і достовірність інформації несе автор.

За точність та зміст реклами - рекламодавці.

За якість друку відповідає друкарня.

Редакція не завжди поділяє точку зору автора публікації. Редакція залишає за собою право редагувати матеріал.

При використанні публікацій газети «Поради юриста» посилання на газету обов'язкове.

Матеріали друкуються українською мовою.

ЩЕ БІЛЬШЕ КОРИСНОЇ ТА
АКТУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЧИТАЙТЕ НА
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОМУ ПОРТАЛІ
«ПОРАДИ ЮРИСТА»

WWW.PORADY.ORG.UA

ПОРАДИ
ЮРИСТА

